

اثر نمک و دمای آب عمل آوری بر تغییرات کیفی تخم ماهی قزل آلاهی رنگین کمان (*Oncorhynchus mykiss*) طی نگهداری دریخچال

حجت میرصادقی^{*}، علیرضا عالی شاهی^۲، بهاره شعبانپور^۳، رضا صفری^۴

- ۱- دانشجوی کارشناسی ارشد شیلات، فرآوری محصولات شیلاتی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، گرگان
- ۲- استادیار، گروه فرآوری محصولات شیلاتی، دانشکده شیلات، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، گرگان
- ۳- استاد، گروه فرآوری محصولات شیلاتی، دانشکده شیلات، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان، گرگان
- ۴- استادیار، پژوهشکده اکولوژی دریای خزر، ساری

تاریخ دریافت: ۹۳/۹/۲۶ تاریخ پذیرش: ۹۳/۱۲/۱۳

*نویسنده مسئول مقاله: hojatmirsadeghi@yahoo.com

چکیده

اثر سه روش شستشو (آب معمولی با دمای محیط، آب جوشیده با دمای ۳ تا ۵ درجه سانتی گراد و آب جوشیده با دمای ۴۰ درجه سانتی گراد)، با افزودن نمک (۱/۵ درصد) و بدون نمک بر روی کیفیت محصول نهایی بررسی شد. نتایج آزمایش‌های شیمیایی و میکروبی طی روزهای صفر، دوازدهم و بیست و چهارم بین تیمار آب جوشیده با دمای ۳ تا ۵ درجه سانتی گراد و ۴۰ درجه سانتی گراد اختلاف معنی داری وجود نداشت ($p > 0/05$) ولی در تیمار آب معمولی با دمای محیط اختلاف معنی دار بود ($p \leq 0/05$). نتایج خواص حسی بین تیمارها اختلاف معنی داری را نشان داد، به طوری که تیمار آب جوشیده با دمای ۳ تا ۵ درجه سانتی گراد در گروه با نمک، بالاترین و آب جوشیده با دمای ۴۰ درجه سانتی گراد و آب معمولی با دمای محیط در گروه بدون نمک، پائین ترین خواص حسی (رنگ و بافت) را داشتند.

کلید واژگان: شستشو، تخم قزل آلاهی رنگین کمان، شیمیایی، میکروبی، حسی

مقدمه

در مواردی نیز با تخم‌های رسیده مازاد مواجه هستند که می‌توان با روشی مناسب آماده‌سازی و به بازار مصرف عرضه شوند و لذت چشیدن خاویار لذیذ و در عین حال ارزان‌تر از خاویار ماهیان خاویاری را تحقق بخشید (Inanli and Coban, 2010) و سرمایه‌گذاری و اشتغال‌زایی را در کشور افزایش داد. فرآورده تولیدی از تخم ماهی محصول جنبی با ارزشی است که در حال حاضر با بهره‌گیری از شیوه‌های نوین آماده‌سازی، پرمصرف‌ترین محصول شیلاتی از منابع آبی در بسیاری از کشورهاست (Lapa-Guimaraes et al., 2011). تخم ماهی طی عمل‌آوری پاستوریزه نمی‌شود و مستعد فساد شیمیایی و میکروبی است، بنابراین مراحل مختلف عمل‌آوری تخم ماهی مانند شستشو و غربال‌کردن، دمای آب و میزان نمک روی جمعیت میکروبی کل تأثیر می‌گذارد (صفری و یوسفیان، ۲۰۰۶) و همچنین باعث حذف مواد زاید، پوسته‌های شکسته تخم، بافت پیوندی و خونابه می‌شود و استحکام بافت تخم ماهی افزایش یافته و خواص حسی مناسبی ایجاد می‌کند (Majazi and Rezaei Tavabe, 2010., Inanli and Goban, 2010).

مواد و روش‌ها

تهیه ماهی

در زمان تکثیر، تخم‌های نارس و رسیده مازاد و همچنین تخم‌هایی با بازده لقاح و باروری کم از ماهیان ماده برداشت و به آزمایشگاه مزرعه شرکت قزل‌آلاپرور ساری منتقل شدند و در سه تیمار، آب معمولی با دمای محیط، آب جوشیده ۳ تا ۵ درجه سانتی‌گراد، آب

تخم ماهی همانند گوشت آن بهترین منبع اسیدهای چرب غیراشباع به‌ویژه اسیدهای چرب امگا-۳ و حاوی مقدار زیادی دکوزاهگزاونیک اسید و ایکوزاپنتاونیک اسید است (Bledsoe et al., 2003) که نقش مهمی در بهبود بیماری‌های قلبی دارد (Shirai et al., 2006). تخم ماهی در سراسر جهان مصرف می‌شود و معروف‌ترین آن تخم تاس ماهیان است (Bledsoe et al., 2003). در سال‌های اخیر به دلیل عدم مدیریت صحیح صید و آلودگی‌های زیست محیطی ناشی از فعالیت‌های انسانی، ذخایر تاس ماهیان دریای خزر کاهش یافته است. با توجه به این مسئله و قیمت گزاف و عدم دسترسی راحت به این فرآورده، برداشت تخم و عمل‌آوری آن از دیگر گونه‌های ماهی از جمله کپور، کاد، ماکرل، کفال و به‌ویژه آزاد ماهیان مناسب به نظر می‌رسد. قزل‌آلای رنگین‌کمان (*Oncorhynchus mykiss*) یک ماهی پرورشی تجاری که به‌طور وسیع در داخل کشور به منظور تولید گوشت، تخم چشم زده و بچه ماهی پرورش داده می‌شود (Adli and Baghaei, 2013). به دلیل بازارپسندی مطلوب این گونه ماهی، چگونگی حفظ کیفیت، شناخت ارزش غذایی، تعیین روش فرآوری مناسب و نگهداری آن از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. اغلب اجزای تشکیل‌دهنده این آبی، به‌ویژه تخم، به دلیل طعم و مزه مطلوب و فواید تغذیه‌ای بالا، مورد پسند مردم قرار می‌گیرد. پرورش‌دهندگان این گونه ماهی در زمان تکثیر، پیش مولدینی دارند که تخم‌های به‌دست آمده از آنها به دلیل پایین بودن بازده لقاح و باروری دور ریخته می‌شوند و

و یو- مان ویتنی استفاده گردید. نمودارهای مربوطه در نرم افزار Excel رسم شدند.

نتایج

پروتئین

نتایج اندازه گیری پروتئین تخم ماهی قزل آلائی رنگین کمان در جدول ۱ آورده شد. طی اندازه گیری ها مشخص شد که شستشوی تخم با استفاده از تیمارهای متفاوت و گذشت زمان در میزان پروتئین تغییرات معناداری نداشت ($p > 0.05$).

چربی

جدول ۱ نتایج اندازه گیری چربی تخم ماهی قزل آلائی رنگین کمان را نشان می دهد. شستشوی تخم با تیمار آب نمک جوشیده با دمای ۴۰ درجه سانتی گراد، اگرچه باعث کاهش میزان چربی شد، ولی تغییرات میزان چربی با گذشت زمان معنادار نبود ($p > 0.05$) ولی میزان چربی تخم در تیمار شسته شده با آب نمک معمولی با گذشت زمان تغییر معناداری داشت ($p \leq 0.05$). تغییرات چربی با گذشت زمان به ویژه در زمان آخر نگهداری در تیمارهای گروه بی نمک اختلاف معناداری داشت ($0.05 < p$). بیشترین و کمترین مقدار کاهش چربی به ترتیب در تیمارهای آب معمولی از گروه بی نمک و آب جوشیده با دمای ۳ تا ۵ درجه سانتی گراد بودند. دما و نمک باعث کاهش میزان چربی گردیدند ولی مانع از تغییرات چربی طی دوره نگهداری شدند که در تیمار آب جوشیده با دمای ۴۰ درجه سانتی گراد و آب جوشیده با دمای ۳ تا ۵ درجه سانتی گراد مشهود است.

جوشیده ۴۰ درجه سانتی گراد در دو گروه با نمک (۱/۵ درصد) و بدون نمک، طی ۳ مرحله به مدت ۵ تا ۱۰ دقیقه غوطه ور شدند تا مواد زاید، پوسته های شکسته تخم، بافت پیوندی و خونابه حذف شده و دیواره خارجی تخم استحکام خوبی پیدا کند (شکل ۲). تخم ها به مدت ده تا بیست دقیقه به وسیله غربال، آبکشی، و در قوطی های پلی اتیلنی به میزان ۴۰ گرم پر شدند (Majazi and Rezaei Tavabe, 2010). برخی شاخص های شیمیایی، میکروبی و حسی در آزمایشگاه مرکزی ساری در سه تکرار طی روزهای صفر، دوازده و بیست و چهار اندازه گیری گردید.

میزان پروتئین به روش کلدال اندازه گیری شد (AOAC, 1990). اندازه گیری میزان چربی به روش سوکسله انجام شد (AOAC, 1990). میزان بازهای نیتروژنی فرار به روش Egan et al., 1997) انجام شد. مقدار تیوباربیتوریک اسید (TBA) بر اساس (Inanli and Coban, 2010) محاسبه گردید. جمعیت میکروبی کل طبق روش (AOAC, 2005) انجام شد. جمعیت کپک و مخمر طبق روش (APHA, 1976) انجام شد. با روش Kurtcan و Gonul (1987) ارزیابی حسی انجام شد.

آنالیز آماری

تجزیه و تحلیل آماری داده ها از برنامه رایانه ای spss نسخه ۱۶ با استفاده از آزمون فاکتوریل انجام شد. برای بررسی طبیعی بودن داده ها از آزمون کولموگروف اسمیرنوف و مقایسه میانگین از آزمون دانکن در سطح اطمینان ۹۵ درصد استفاده گردید. برای معنادار بودن یا نبودن های حسی از آزمون غیرپارامتریک کروسکال والیس

جدول ۱ تاثیر وجود نمک (۱/۵ درصد) و دمای آب عمل آوری بر ترکیب متشکله تخم قزل آلاهی رنگین کمان طی نگه داری در یخچال

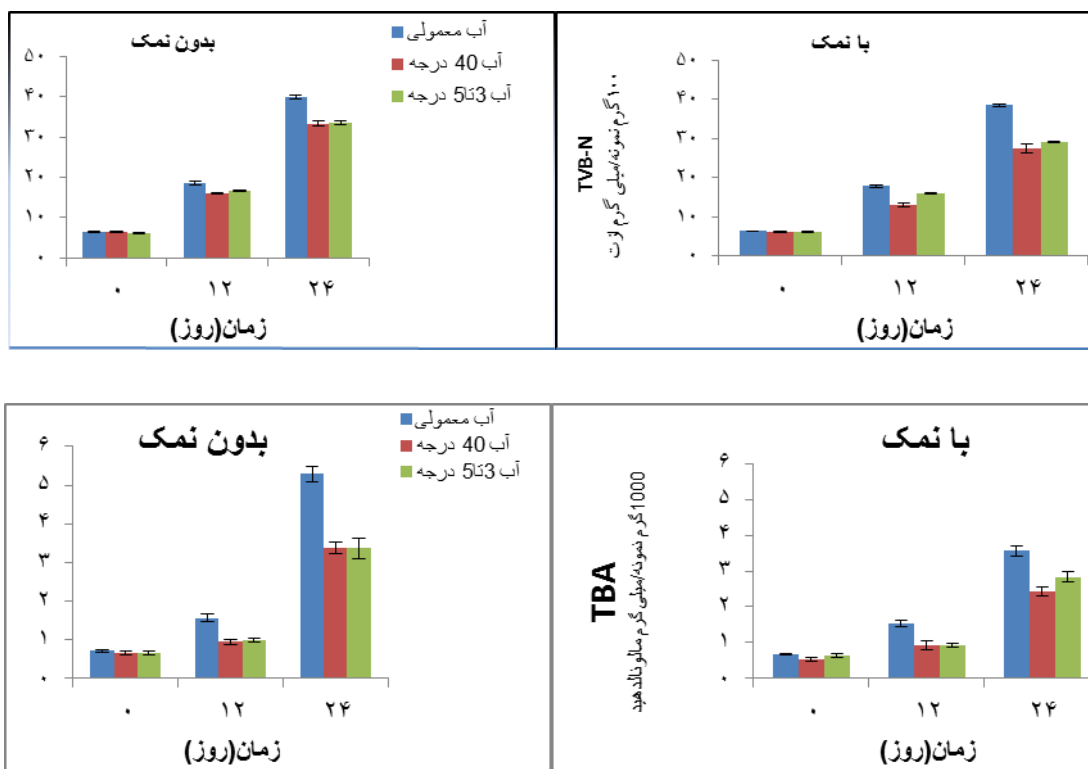
گروه	تیمار	پروتئین			چربی		
		۰	۱۲	۲۴	۰	۱۲	۲۴
با نمک	آب معمولی	۲۲/۳۳±۰/۳۲ ^a	۲۲/۳۳±۰/۱۵ ^a	۲۲/۰۶±۰/۲۳ ^a	۱۵/۱۳±۰/۱۱ ^a	۱۵/۱۰±۰/۱۵ ^a	۱۴/۷۰±۰/۱۰ ^b
	آب جوشیده ۴۰ درجه	۲۲/۴۰±۰/۳۰ ^a	۲۲/۱۱±۰/۲۰ ^a	۲۲/۱۶±۰/۲۵ ^a	۱۴/۷۰±۰/۲۵ ^b	۱۴/۸۰±۰/۱۰ ^b	۱۴/۶۲±۰/۱۵ ^b
	آب جوشیده ۳ تا ۵ درجه	۲۲/۱۶±۰/۲۵ ^a	۲۲/۰۳±۰/۲۰ ^a	۲۲/۱۲±۰/۳۲ ^a	۱۵/۱۰±۰/۱۰ ^a	۱۵/۱۳±۰/۱۱ ^a	۱۵/۰۲±۰/۱۷ ^a
بدون نمک	آب معمولی	۲۲/۱۰±۰/۱۷ ^a	۲۲/۳۶±۰/۱۵ ^a	۲۲/۰۱±۰/۳۷ ^a	۱۵/۳۳±۰/۱۵ ^a	۱۵/۱۶±۰/۲۰ ^a	۱۴/۳۰±۰/۱۰ ^c
	آب جوشیده ۴۰ درجه	۲۲/۲۶±۰/۱۵ ^a	۲۲/۲۶±۰/۱۵ ^a	۲۲/۲۳±۰/۳۰ ^a	۱۵/۰۴±۰/۲۵ ^a	۱۴/۹۰±۰/۱۰ ^{ab}	۱۴/۶۰±۰/۲۰ ^b
	آب جوشیده ۳ تا ۵ درجه	۲۲/۲۷±۰/۲۰ ^a	۲۲/۲۶±۰/۲۰ ^a	۲۲/۰۸±۰/۱۷ ^a	۱۵/۵۰±۰/۲۰ ^a	۱۵/۳۵±۰/۱۰ ^a	۱۴/۷۳±۰/۱۵ ^b

داده‌ها به صورت میانگین سه تکرار ± انحراف معیار بیان شده‌اند. (a-c) حروف متفاوت در جدول نشان‌دهنده تفاوت معنی‌دار بین تیمارها در زمان‌های مختلف می‌باشد.

سانتی‌گراد در گروه با نمک از ۶/۱۰ به ۲۷/۴۳ میلی‌گرم ازت در ۱۰۰ گرم نمونه و آب جوشیده با دمای ۳ تا ۵ درجه سانتی‌گراد در گروه با نمک از ۶/۰۶ به ۲۹ میلی‌گرم ازت در ۱۰۰ گرم نمونه طی مدت نگهداری افزایش یافت که اختلافات معنادار بود ($p \leq 0/05$)، ولی کیفیت مصرف طبق دسته‌بندی ذکر شده، درجه خیلی خوب و بهترین زمان مصرف تا ۲۴ روز است. آب معمولی در گروه بی‌نمک از ۶/۳۶ به ۴۰ میلی‌گرم ازت در ۱۰۰ گرم نمونه طی مدت نگهداری افزایش یافت که اختلافات معنادار بود ($p \leq 0/05$)، اما از نظر کیفیت مصرف، درجه خوب و بهترین زمان مصرف تا ۱۲ روز است.

۳-۲- نتایج بررسی ترکیبات نیتروژنی بازی فرار (TVB-N) و شاخص تیوباربیتوریک اسید (TBA)

۳-۲-۱- نتایج بررسی ترکیبات نیتروژنی بازی فرار بر اساس دسته‌بندی Varlık و همکاران (۱۹۹۳)، میزان TVB-N تا ۲۵ میلی‌گرم ازت در ۱۰۰ گرم نمونه نشان‌دهنده کیفیت خیلی خوب، تا ۳۰ میلی‌گرم ازت در ۱۰۰ گرم نمونه خوب و تا ۳۵ میلی‌گرم ازت در ۱۰۰ گرم نمونه قابل فروش است و بیشتر از ۳۵ میلی‌گرم ازت در ۱۰۰ گرم پذیرفتنی نیست. در مطالعه حاضر نتایج تغییرات TVB-N طبق شکل ۲ حاکی از اختلاف معناداری بین گروه با نمک و بدون نمک است ($p \leq 0/05$). میزان TVB-N بین تیمارهای مختلف، آب جوشیده ۴۰ درجه

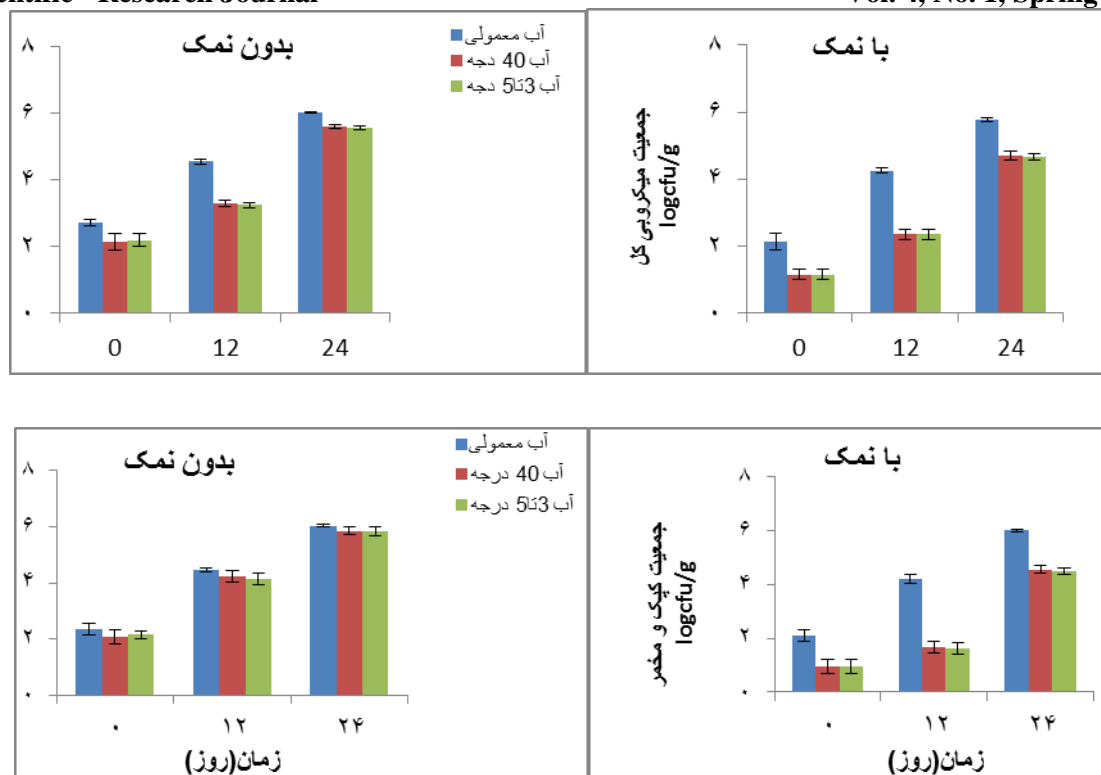

شکل ۱ تاثیر وجود نمک (۱/۵ درصد) و دمای آب عمل آوری بر میزان TVB-N و TBA تخم قزل آلاي رنگين کمان طی نگه داری در یخچال

به کاهش جزئی چربی و عدم تغییرات چربی طی دوره نگهداری، از ۰/۵۴ به ۲/۴۳ میلی گرم مالونالدهید در هزار گرم نمونه و در آب جوشیده با دمای ۳ تا ۵ درجه سانتی گراد در گروه با نمک از ۰/۶۵ به ۲/۶۱ میلی گرم مالونالدهید در هزار گرم نمونه کمترین تغییرات را داشتند. و آب معمولی بدون نمک از ۰/۷۱ به ۵/۳ میلی گرم مالونالدهید در هزار گرم نمونه بیشترین تغییر را داشت. بدین صورت فرایند شستشو با نمک طی مدت نگهداری منجر به ثبات چربی‌های تخم ماهی قزل آلا در مقابل اکسیداسیون و کاهش میزان TBA نسبت تیمارهای بدون نمک شد.

۳-۲-۲- شاخص تیوباربتوریک اسید (TBA)

بر اساس مطالعات انجام شده از سوی Inanli و Coban (۲۰۱۰) و Yu و Sinnuber (۱۹۵۸)، میزان TBA کمتر از ۳ میلی گرم مالونالدهید در هزار گرم تخم ماهی نشان دهنده کیفیت خیلی خوب، بیشتر از ۳ و کمتر از ۵ میلی گرم مالونالدهید در هزار گرم تخم ماهی خوب و حد مجاز مصرف ۷ تا ۸ میلی گرم مالونالدهید در هزار گرم تخم ماهی بیان شد. در مطالعه حاضر نتایج تغییرات TBA طبق شکل ۱ بین تیمارها اختلاف معناداری وجود دارد ($p \leq 0/05$) و میزان آن با گذشت زمان افزایش یافت. آب جوشیده ۴۰ درجه سانتی گراد با ۱/۵ درصد نمک با توجه

شکل ۲ تاثیر وجود نمک (۱/۵ درصد) و دمای آب عمل آوری بر جمعیت کل باکتری ها و کپک و مخمر تخم قزل آلی رنگین کمان طی ننگه داری در یخچال

($p \leq 0/05$). تیمارهای آب جوشیده با دمای ۳ تا ۵ درجه و ۴۰ درجه سانتی گراد باعث کاهش رشد کپک و مخمر می شود که در تیمارهای حاوی نمک واضح تر است.

ارزیابی حسی

طبق شکل ۳ طعم و بوی نمونه ها در دو تیمار آب جوشیده با دمای ۳ تا ۵ درجه سانتی گراد و آب جوشیده ۴۰ درجه سانتی گراد اختلاف معناداری وجود نداشت ($p > 0/05$) و تخم ماهی حتی با گذشت مدت نگهداری کیفیت خود را حفظ کرد. ولی نتایج در تیمار آب معمولی اختلاف معناداری داشت ($p \leq 0/05$). طبق شکل ۳ تیمار شستشو با آب جوشیده با دمای ۳ تا ۵ درجه سانتی گراد با ۱/۵ درصد نمک و بدون نمک از لحاظ ظاهر و رنگ بهترین نتیجه را در مقایسه با سایر تیمارها

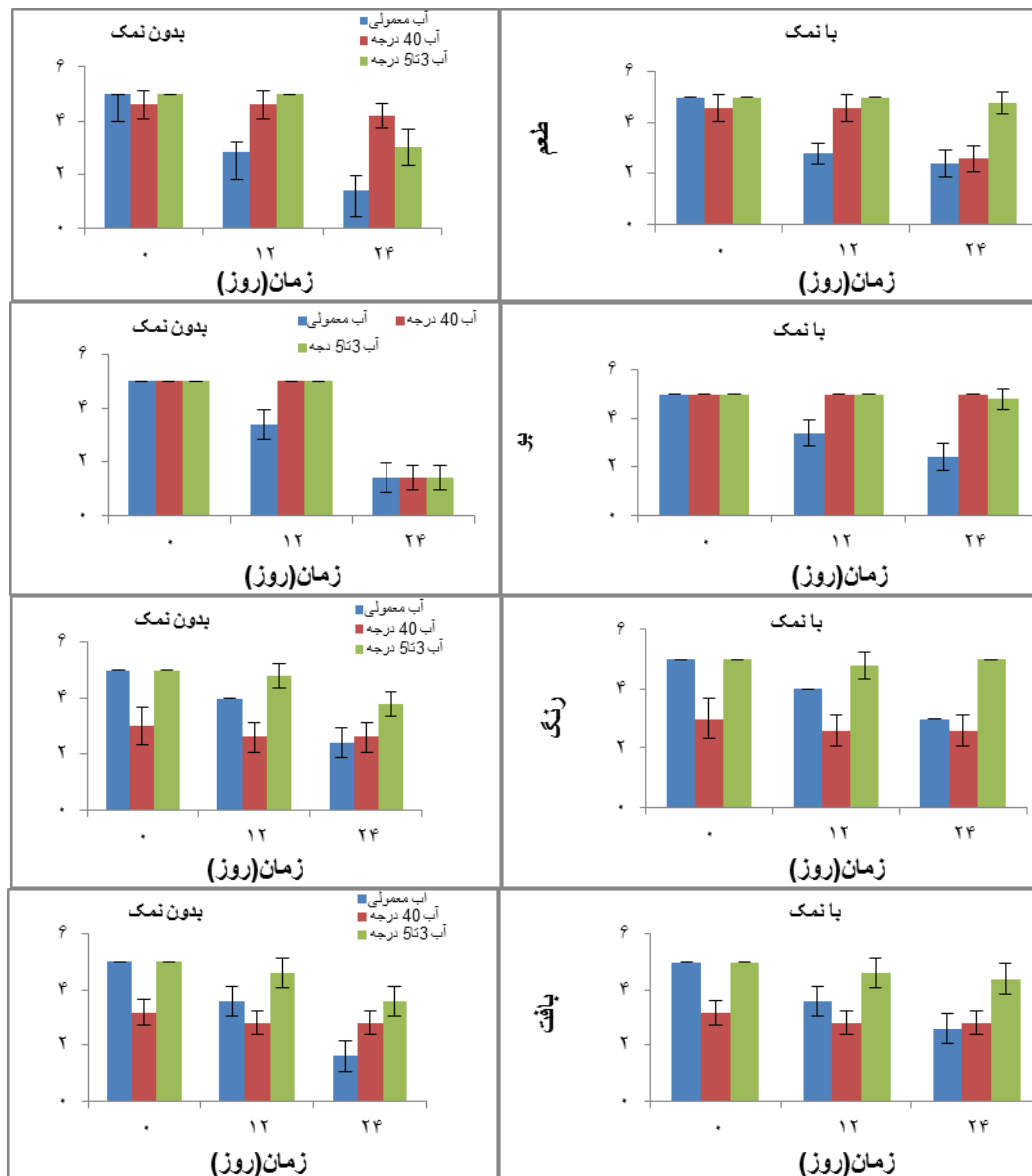
جلمن و همکاران (۲۰۰۱) بار میکروبی کل ابتدایی را $2-6 \log CFU/g$ برای گونه های مختلف آب شیرین پیشنهاد کردند. طبق شکل ۲، جمعیت کل میکروبی در تیمارهای مختلف طی مدت نگهداری افزایش یافت و اختلافات معنادار بود ($p \leq 0/05$). تیمارهای آب جوشیده با دمای ۳ تا ۵ درجه و ۴۰ درجه سانتی گراد باعث کاهش رشد میکروبی می شود که در تیمارهای حاوی نمک واضح تر است.

۳-۲- نتایج بررسی کپک و مخمر

مقدار مجاز کپک و مخمر برای خاویار $2 \log CFU/g$ گزارش شد (Iranian National Standards, 2005). طبق شکل ۲ جمعیت کپک و مخمر در تیمارهای مختلف طی مدت نگهداری افزایش یافت و اختلافات معنادار بود

آب جوشیده ۴۰ درجه سانتی‌گراد فساد میکروبی و فساد شیمیایی مشاهده نشد، ولی از نظر بافت و رنگ از ابتدا نتیجه قابل قبولی نداشت.

داشت. تیمار آب معمولی طی مدت نگهداری نسبت به سایر تیمارها اختلاف معناداری داشت ($p \leq 0/05$). این نتیجه در تیمارهای بدون نمک واضح‌تر است. در تیمار

شکل ۳ تاثیر وجود نمک (۱/۵ درصد) و دمای آب عمل آوری بر خواص حسی در تخم قزل آلاي رنگين کمان طی نگه داری در یخچال

بحث و نتیجه‌گیری

تغییرات پروتئین

تغییرات معنادار در میزان پروتئین نشده است. نتایج به‌دست آمده با مطالعات Inanli و Coban (۲۰۱۰) و Inanli و همکاران (۲۰۱۱) مطابقت دارد. همچنین Bledsoe و همکاران (۲۰۰۳) میزان پروتئین تخم خام در

نتایج جدول ۱ نشان داد که شستشوی تخم با استفاده از تیمارهای متفاوت و گذشت زمان باعث به‌وجود آمدن

شستشوی تخم ماهی بر میزان تغییرات (TVB-N) معنادار است ($p < 0.05$) این عامل از نظر عددی با گذشت زمان افزایش یافت. مجموع بازهای نیتروژنی فرار (TVB-N) در تیمار با نمک به دلیل نقش نمک در محدود کردن رشد باکتری‌ها و فعالیت آنزیم‌ها و همکاران (Barat et al., 2006) به طور معناداری کمتر از تیمار بدون نمک بود. در مطالعه Inanli و Coban (۲۰۱۰) میزان TVB-N در تخم شسته شده ۶/۹۵ میلی گرم درصد گرم نمونه بیان شد و برای تخم نمک‌سود شده با میزان نمک ۴ درصد از ۷/۰۷ به ۳۳/۲۶ میلی گرم در صد گرم نمونه در پایان مدت نگهداری (روز سی و پنجم) و برای تخم نمک سود ۸ درصدی از ۷/۰۴ به ۳۲/۸۷ میلی گرم در صد گرم نمونه در پایان مدت نگهداری (روزچهل و دوم) افزایش یافت و اختلافات معنادار بود. اختلاف در یافته‌های مطالعه حاضر و سایر تحقیقات، ناشی از آماده‌سازی اولیه، میزان نمک، روش عمل‌آوری و زمان و شرایط نگهداری و نوع گونه مورد نظر است.

نتایج بررسی شاخص تیوباربتوریک اسید (TBA)

برای ارزیابی درجه اکسیداسیون لیپید در محصولات دریایی به طور وسیعی از شاخص TBA استفاده می‌شود که بیانگر کیفیت محصولات منجمد یا نگهداری شده در یخ و یخچال است که میزان محصولات ثانویه اکسیداسیون را نشان می‌دهد (Nishimoto et al., 1985). در طی مراحل ثانویه اکسیداسیون چربی ترکیبات کربونیلی مانند آلدهیدها و کتونها ظاهر می‌گردد. وجود چنین ترکیباتی در محصولات دریایی حاکی از پیشرفت اکسیداسیون چربی بوده و سبب تغییراتی در ویژگی‌های حسی ماهی از جمله طعم و بو می‌گردد. رنگ محصولات اکسید شده مایل به زرد قهوه‌ای است و مزه تلخی دارد. در مطالعه حاضر، نتایج تغییرات TBA بر اساس شکل ۱ بین تیمارها اختلاف

گونه‌های متفاوت آزاد ماهیان را بین ۲۱ تا ۲۷ درصد بیان کردند که با نتایج اندازه‌گیری میزان پروتئین در مطالعه حاضر نزدیک است. وجود و نبود نمک و دمای آب مورد استفاده در مدت زمان ۵ تا ۱۰ دقیقه شستشو تخم ماهی فزل‌آلا بر مقدار پروتئین آن تأثیری ندارد.

تغییرات چربی

دما و نمک باعث کاهش میزان چربی گردیدند ولی طی دوره نگهداری مانع از تغییرات چربی شدند که در تیمار آب جوشیده با دمای ۴۰ درجه سانتی‌گراد و آب جوشیده با دمای ۳ تا ۵ درجه سانتی‌گراد مشهود است. این نتایج با یافته‌های مطالعه اینانلی و همکاران (۲۰۱۱) که شستشوی تخم با آب نمک (۵ درصد) با دمای ۴۰ درجه سانتی‌گراد بود، میزان چربی از ۱۱/۶۵ در تخم خام به ۱۰/۴۴ و ۹/۷۵ درصد رسید. مطالعات Inanli و Coban (۲۰۱۰) نیز مؤید همین موضوع است. در بررسی Bledsoe و همکاران (۲۰۰۳) میزان چربی تخم در خانواده آزاد ماهیان بین ۸ تا ۲۵ درصد بیان شد که مشابه مطالعه حاضر است. اختلاف موجود در مطالعات انجام شده ناشی از تفاوت در نوع گونه ماهی و نوع عمل‌آوری است. به طور کلی شستشو با آب حاوی ۱/۵ درصد نمک به مدت ۵ تا ۱۰ دقیقه تأثیر ناچیزی روی تغییرات چربی دارد.

نتایج ترکیبات نیتروژنی بازی فرار (TVB-N)

مجموع بازهای نیتروژنی فرار، شاخص میزان تجزیه و فساد پروتئین‌هاست و دامنه وسیعی از ترکیبات همانند متیل آمین، دی متیل آمین، تری متیل آمین و آمونیاک را دربر می‌گیرد (Razavi shirazi, 2006) به طوری که به عنوان شاخص‌های شیمیایی کنترل کیفیت است. مقدار آن طی نگهداری محصولات دریایی به دلیل فسادشان، افزایش می‌یابد. میزان آن به گونه و تغییرات پس از صید ماهی بستگی دارد (Razavi shirazi, 2006). در مطالعه حاضر

می تواند انتقال یابد و با توجه به شرایط نگهداری تخم، باکتری های مزوفیل و یا سرماگرای مولد فساد، قابل تغییر است. به طوری که در دمای پایین مانند ۵ درجه سانتی گراد، باکتری های سرماگرا و در دمای بالاتر باکتری های گروه مزوفیل غالب هستند. طبق شکل ۲ جمعیت کل میکروبی در تیمارهای مختلف طی مدت نگهداری افزایش یافت و اختلافات معنادار بود ($p \leq 0/05$). تیمارهای آب جوشیده با دمای ۳ تا ۵ درجه و ۴۰ درجه سانتی گراد باعث کاهش رشد میکروبی می شود که در تیمارهای با نمک واضح تر است. در مطالعه حاضر پایین بودن بار میکروبی اولیه تخم ماهی نشان از کیفیت بالای آن دارد. تیمارهای با نمک به دلیل مهارکنندگی نمک بر میزان بار میکروبی کل از طریق کاهش میزان رطوبت منجر به کاهش رشد میکروارگانیسم ها و افزایش عمر ماندگاری تخم ماهی می شود در مقایسه با تیمارهای بدون نمک اختلاف معنادار بود ($p \leq 0/05$). نتایج این تحقیق با یافته های مطالعات Inanli و همکاران (۲۰۱۱) و Altug و Bayrak (۲۰۰۲) مطابقت دارد.

بررسی جمعیت کپک و مخمر

افزایش میزان کپک و مخمر در محصولات تخم ماهی منجر به تغییر خواص حسی و در نهایت کاهش کیفیت تجاری محصول می شود. شناسایی عوامل محدودکننده رشد کپک و مخمر و بهینه سازی آن در رابطه با حفظ ایمنی محصول اهمیت دارد که می توان با رعایت بهداشت در مراحل عمل آوری، نگهداری فرآورده در شرایط مناسب، توجه به ترکیب محصول مانند غلظت نمک و میزان pH و همچنین استفاده از مواد نگهدارنده، تا حدودی آلودگی تخم نمک سود به کپک و مخمر را کاهش داد (Altug and Bayrak, 2003). بر اساس شکل ۲، جمعیت کپک و مخمر در تیمارهای مختلف طی مدت نگهداری افزایش یافت و

معناداری وجود دارد و با گذشت زمان میزان آن افزایش یافت. بدین صورت فرایند شستشو با نمک طی مدت نگهداری منجر به ثبات چربی تخم ماهی قزل آلا در مقابل اکسیداسیون و کاهش میزان TBA نسبت تیمارهای بدون نمک شد و همچنین تیمارهای با نمک به دلیل مهارکنندگی نمک بر میزان بار میکروبی کل از طریق کاهش میزان رطوبت و pH منجر به کاهش رشد میکروارگانیسم ها و افزایش عمر ماندگاری تخم ماهی گردید که در مقایسه با تیمارهای بدون نمک اختلاف معنادار بود ($p \leq 0/05$). در مطالعه Inanli و Coban (۲۰۱۰)، برای تخم خام ۰/۰۲ درصد و برای تخم نمک سود شده با ۴ درصد نمک از ۰/۰۷ به ۶/۶۵ میلی گرم مالونالدهید در هزار گرم تخم ماهی، در پایان مدت نگهداری و برای تخم نمک سود شده با ۸ درصد نمک ۰/۰۶ به ۶/۲۰ میلی گرم مالونالدهید در هزار گرم تخم ماهی، در پایان مدت نگهداری اختلاف معناداری را نشان می دهد ($p \leq 0/05$). بنابراین اختلاف در یافته های این تحقیق و سایر تحقیقات ناشی از آماده سازی اولیه، میزان نمک، روش عمل آوری و زمان و شرایط نگهداری و نوع گونه بررسی می شود.

بررسی جمعیت میکروبی کل قابل رشد (TVC)

شمارش کلی میکرووب، معیاری برای پی بردن به کیفیت بهداشتی یک محصول است که قابل مصرف یا غیرقابل مصرف بودن محصول را بیان می کند. بار آلودگی میکروبی اولیه، شرایط و دمای نگهداری، در تعیین عمر ماندگاری محصولات شیلاتی نقش مهمی را ایفا می کند (Gellman et al., 2001). از آنجایی که بار میکروبی اولیه ماهیان آب شیرین بسته به وضعیت آب و دما تغییر می کند، ولی تخم ماهی پیش از برداشت در محوطه شکمی کاملاً آستریل است. بنابراین آلودگی های ثانویه طی عمل آوری و آلودگی از بخش های دیگر ماهی از جمله آبشش، روده و پوست

اختلافات معنادار بود ($p \leq 0/05$) که در تیمارهای با نمک واضح تر است. در مطالعه حاضر پایین بودن جمعیت کپک و مخمر اولیه تخم ماهی نشان از کیفیت بالای آن دارد. نتایج این تحقیق با یافته‌های مطالعات Inanli و همکاران (۲۰۱۱) و Altug و Bayrak (۲۰۰۲) مطابقت دارد.

ارزیابی حسی

فساد اکسیداتیو و افزایش مقادیر TBA، در اثر افزایش عوامل فساد با منشأ باکتریایی و بیوشیمیایی باعث ایجاد بوی نامطبوع، تغییرات نامطلوب در طعم و در نهایت تغییر در ساختمان مواد مغذی و کاهش ارزش غذایی محصول می‌شود. رنگ و بوی ماده غذایی نمایانگر کیفیت آن از نقطه نظر بهداشتی و سلامت است. پذیرش کلی محصولات غذایی تحت تأثیر ویژگی‌های ظاهری آن به‌ویژه رنگ است. بنابراین خصوصیات مربوط به رنگ نقش مهمی در ارزیابی کیفی محصول دارد (Bekhit et al., 2009). رنگ تخم ماهی با توجه به گونه ماهی، رژیم غذایی، سن و مرحله بلوغ متفاوت است (Bledsoe et al., 2003). در مطالعه حاضر، نمونه‌ها در دمای ۴ درجه سانتی‌گراد یخچال نگهداری شدند. در هر زمان، نمونه‌ها به‌وسیله گروه پانل ۱۰ نفره ارزیابی حسی شدند. با توجه به شکل ۳، بین طعم و بوی نمونه‌ها در دو تیمار آب جوشیده با دمای ۳ تا ۵ درجه سانتی‌گراد و آب جوشیده ۴۰ درجه سانتی‌گراد اختلاف معناداری وجود نداشت ($p > 0/05$) و تخم ماهی حتی با گذشت مدت نگهداری کیفیت خود را حفظ کرد. نتایج در تیمار آب معمولی اختلاف معناداری داشت ($p \leq 0/05$). عامل اصلی رنگ در محصولات تخم ماهی رنگدانه‌های کارتنوئیدی محلول در چربی مانند لوتئین، آستاگزانتین، کانتاگزانتین، زئاگزانتین، بتاکاروتن است (Shahidi and Metusalach, 1998). این ترکیبات به شرایط جانبی عمل‌آوری مانند گرما و

اکسیداسیون بسیار حساس هستند. طبق شکل ۳ تیمار شستشو با آب جوشیده با دمای ۳ تا ۵ درجه سانتی‌گراد با ۱/۵ درصد نمک و بدون نمک، از لحاظ ظاهر و رنگ بهترین نتیجه را در مقایسه با سایر تیمارها داشت. تیمار آب معمولی طی مدت نگهداری نسبت به سایر تیمارها اختلاف معناداری داشت. این نتیجه در تیمارهای بدون نمک واضح تر است. در تیمار آب جوشیده ۴۰ درجه سانتی‌گراد فساد میکروبی و فساد شیمیایی مشاهده نشد، ولی از نظر ظاهر و رنگ از ابتدا نتیجه قابل قبولی نداشت که با مطالعه Inanli و همکاران (۲۰۱۱) و Inanli و Coban (۲۰۱۰) مطابقت داشت. آماده‌سازی تخم ماهی با تیمار آب جوشیده ۴۰ درجه سانتی‌گراد با ۵ درصد نمک، در مطالعه اینانلی و همکاران باعث کاهش رنگ محصول شد که برای بهبود آن از ۳ درصد الکل استفاده گردید که با توجه به ممنوعیت استفاده از الکل در ایران، این روش کاربردی ندارد.

شستشوی تخم ماهی قزل‌آلای رنگین‌کمان با آب جوشیده ۳ تا ۵ و ۴۰ درجه سانتی‌گراد حاوی ۱/۵ درصد نمک تأثیر مثبت بر کاهش TVB-N، TBA و جمعیت میکروبی داشت و بهترین زمان مصرف تا ۲۴ روز و برای تیمار آب معمولی تا ۱۲ روز است. خواص حسی تخم، آماده‌سازی شده با آب جوشیده ۳ تا ۵ درجه سانتی‌گراد نسبت به سایر تیمارها نتایج بهتری در برداشت. آب جوشیده ۴۰ درجه سانتی‌گراد در هر دو گروه با نمک و بدون نمک، اگرچه در تأخیر فساد شیمیایی و میکروبی نتیجه خوبی نشان داد، ولی در فاکتور ظاهر و رنگ تخم قزل‌آلای رنگین‌کمان تأثیر منفی داشت. در پایان، برای آماده‌سازی اولیه تخم ماهی قزل‌آلای رنگین‌کمان استفاده از تیمار آب جوشیده ۳ تا ۵ درجه سانتی‌گراد حاوی نمک توصیه می‌شود. توسعه چنین طرح‌هایی می‌تواند علاوه بر بهینه کردن کیفیت جیره

Egan, H., Krik, R. S. and Sawyer, R. 1997. Pearson's Chemical Analysis of Foods .9(Edn), pp. 609-634.

Gelman, A., Glatman, L., Drabkin, V. and Harpaz, S. 2001. Effects of storage temperature preservative treatment on shelf life of the pond raised freshwater fish, silver perch (*Bidyanus bidyanus*). *Journal of food Protein*, 64: 1584-1591.

Inanli, A. and Coban, O. 2010. The chemical and sensorial changes in rainbow trout caviar salted in different ratios during storage. *Journal of Fish Science*, 76: 879- 883.

Inanli, A., Oksuztepe, G., Ozpolat, E. and Coban, O. 2011. Effects of acetic acid and different salt concentration on the shelf life of caviar from rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss* W.1792). *Journal of Animal and Veterinary Advance*, 10(23): 3172-3178.

Iranian National Standards. 1995. Caviar 186, 27p. (in Persian)

Kurtcan, U. and Gonul, M. 1987. Scaling method of sensorial evaluation of foods. *Journal of Food Engineering*, 5(1):137-146.

Lapa-Guimaraes, G., Trattner, S. and Pickova, J. 2011. Effect of processing on amine formation and the lipid profile of cod (*Gadus morhua*) roe. *Journal of Food Chemistry*, 129, 716-723.

Majazi Amiri, b. and Rezaei Tavabe, k. 2010. The Caviar Fishes and Caviar. Tehran University Press. 256PP. (Translated in Persian).

Nishimoto, J., Suwetja, I. K. and Miki, H. 1985. Estimation of keeping freshness period and practical storage life of mackerel muscle during storage at low temperatures. *Memoirs of the Faculty of Fisheries Kagoshima University*, 34(1): 89-96.

Razavi shirazi, H. 2006. Seafood Technology, Principles handling and Processing. University press, Tehran. 292p. (in Persian)

Shahidi, F., Metusalach, F. and Brown, J. A. 1998. Carotenoid pigments in seafoods and aquaculture. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, 38 (1): 1-67.

Shirai, N., Higushi, T. and Suzuki, H. 2006. Analysis of lipids classes and the fatty acid composition of the salted fish roe food products, Ikura, Tarako, Tobiko and Kazunoko. *Journal of Food Chemistry*, 94: 61-67.

Sinnuber, RO. and Yu, T. C. 1958. 2-Thiobarbituric acid method for the measurement of rancidity in fishery product, II: The quantitative determination of malonaldehyde. *Journal of Food Technology*, 12:9-11.

غذایی انسانی، باعث اشتغال، تولید رشته‌های شغلی جدید، افزایش تولید و صادرات و کسب درآمد ارزی برای کشور گردد که به حمایت همه جانبه مسئولان شیلات نیاز دارد.

تشکر و قدردانی

نگارندگان از همکاری صمیمانه آقای سید مهدی اجاق (گروه فرآوری محصولات شیلاتی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان)، آقای محمدرضا قمی (گروه تکثیر و پرورش شیلات دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن) و آقای حیدری و تورانی (آزمایشگاه مرکزی ساری) نهایت امتنان را دارند.

منابع

Adli, A. and Baghaei, F. 2013. Production and supply of rainbow trout in Iran and the world. *World Journal of Fish and Marine Sciences*, 5(3): 335-341.

Altug, G. and Bayrak, Y. 2003. Microbiological analysis of caviar from Russia and Iran. *Journal of Food Microbiology*, 20: 83-86.

AOAC, 1990. In: Helrich K (ed) Official methods of analysis. Association of Official Analytical Chemists, 15th edn. Arlington, VA, USA (Method code 981.12: pH)

AOAC, 2005. Method 999. 10. Official methods of analysis of AOAC International, Gaithersburg, MD, USA.

APHA, 1976. Compendium of methods for the Microbiological Examination of Foods. 4th Edn., American Public Health Association , Washington, DC., USA.

Barat, j.M., Gallart-jornet, L., Anderes, A., Akse, L., Carlehog, M. and Skjerdal, O. T. 2006. Influence of cod freshness on the salting, drying and desalting stages. *Journal of Food Engineering*, 73: 9-19.

Bekhit, A., Morton, J. D., Dawson, C.O., Sedcole, R. 2009. Optical properties of raw and processed fish roes from six commercial New Zealand species. *Journal of Food Engineering*, 91:363-371.

Bledsoe, G. E., Bledsoe, C. D. and Rasco, B. 2003. Caviar and fish roe products. *Journal of Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, 43 : 317-356.

Varlık, C., Uğur, M., Gökoglu, N., and Gün, H. 1993. Quality control principles and methods in fish. association of food technology. *Istanbul University, Istanbul, publication number, 17: 174.*

Effects of salt and water temperature processing on qualitative changes in rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss*) roe during refrigerator storage

Hojat Mirsadeghi^{1*}, Alireza Alishahi², Bahareh Shabanpour³, Reza Safari⁴

1- M.Sc student, Department of fisheries, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan

2- Assistant Prof, Department of fisheries, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan

3- Prof, Department of fisheries, Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources, Gorgan

4- Assistant Prof, Caspian Ecology Research Center, Sari

Received: 17.12.2014

Accepted: 04.03.2015

* Corresponding author: Hojatmirsadeghi@yahoo.com

Abstract

Fish egg is an important source of polyunsaturated fatty acids, protein, minerals and vitamins. These are produced in the form of smoked, salted and then consumed. Initial preparations for washing eggs can have an important role on the finished product. To increase the strength of the egg membrane, waste removal, connective tissue and broken shells, fish eggs obtained after washing with different methods are carried out. In this study, three treatments have been utilized including, non-boiled water, boiled water cooled to 3 to 5 °C, boiled water to 40 °C. Afterward, the two groups were prepared with 1.5% salt and no salt. Results of chemical, microbial and sensory tests were assessed on days 0, 12 and 24. It was shown that, cooled boiled water with a temperature of 3 to 5 °C with 1.5% salt and boiled water with a temperature of 40 °C with 1.5% salt gave the best and Non-boiled water with ambient temperature devoid of salt had the worst chemical and microbial results. In addition, cold boiled water with temperatures 3 to 5 °C with 1.5% salt showed the best sensorial results. Boiled water with a temperature of 40 °C and non-boiled water without salt had the lowest sensorial results.

Keywords: washing, roe, rainbow trout, chemical, microbial and sensorial.